

МІСЦЕВІ ВИБОРИ В УКРАЇНІ

Поява та розвиток місцевого самоврядування викликані об'єктивною суспільною потребою розширення меж реалізації безпосереднього народовладдя, вирішення важливих питань взаємодії держави, територіальних громад та особи, правового урегулювання розбіжностей їх інтересів. Перебуваючи конституційно відокремленим від державної влади, інститут місцевого самоврядування відіграє важливу роль і у державному управлінні шляхом реалізації делегованих повноважень, пов'язаних із виконанням завдань і функцій виконавчої влади на місцях. Тому створення необхідних умов для становлення дієвої та ефективної системи місцевого самоврядування, як самостійної форми публічної влади, - одне із головних завдань розбудови демократичної держави.

Постановка проблеми: даної статті обумовлена необхідністю наукового обґрунтування оптимальної моделі формування представницьких органів місцевого самоврядування, спрямованої на забезпечення умов розвитку інституту вільної політичної конкуренції, як одного із критеріїв демократизації суспільного розвитку.

Метою дослідження: є узагальнення світових та вітчизняних теоретичних підходів і практичного досвіду застосування найбільш поширених різновидів виробничих систем, їх впливу на здійснення представництва в органах місцевого самоврядування на конкурентних засадах, обґрунтування оптимальної моделі виборів до органів місцевого самоврядування в Україні.

Істотним принципом місцевого самоврядування є виборність його органів на широкій демократичній основі. Під виборчою системою слід розуміти суспільні відносини, врегульовані нормами Конституції та законів України, які виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з голосуванням громадян за кандидатів на виборні посади та розподілі виборних посад за результатами виборів[6, с. 153]. У вузькому розумінні - це спосіб у який розподіляються депутатські мандати між кандидатами на ці посади залежно від результатів голосування. Базовими типами виборчих систем є мажоритарна та пропорційна[10, с. 107].

Сутність мажоритарної (від французького слова «majorite») виборчої системи полягає у визначенні переможцем від кожного округу лише одного кандидата (тобто передбачає наявність здебільшого одномандатних округів), який набрав найбільшу кількість голосів виборців. Залежно від найбільш поширених у світовій практиці способів підрахунку голосів розрізняють кілька основних моделей мажоритарної виборчої системи: відносної більшості, абсолютної більшості та кваліфікованої більшості.

Пропорційна виборча система вимагає розподіляти депутатські мандати між виборчими об'єднаннями (партійними списками кандидатів) пропорційно кількості голосів, поданих за кожний список. На виборах, що проводяться за цією системою, кандидати в депутати висуваються виключно політичними партіями у вигляді партійних списків, і виборці голосують не за окремих кандидатів, а за той чи інший партійний список у цілому. Ця система передбачає виділення багатомандатних округів. Залежно від законодавчо встановлених умов впливу виборців на розподіл депутатських мандатів, розрізняють три найбільш поширені різновиди пропорційної системи: з жорсткими (закритими) списками, коли голосування здійснюється за загальний партійний список; з напівжорсткими списками, яка передбачає можливість голосування як за список загалом, так і за окремих кандидатів; з вільними (відкритими) списками, при застосуванні якої виборці мають можливість на власний розсуд визначати одного або кількох найбільш прийнятних кандидатів, незалежно від їх порядкових номерів у партійних списках (преференційне голосування). Починаючи з 1994 року, розвиток вітчизняного законодавства про вибори до органів місцевого самоврядування можна умовно поділити на три етапи, кожен з яких характеризувався зміною типу виборчої системи. За цей час склад місцевих рад (за виключенням сільських та селищних рад, а також сільських, селищних та міських голів) формувався окремо за мажоритарною та пропорційною системами, а останні вибори 2010 року відбулись за змішаною (мажоритарно-пропорційною) системою[2, 3, 4, 5].

Незважаючи на низку кардинальних змін, основні законодавчі засади виборчого процесу, такі як вільне та рівноправне висування кандидатів та рівність їх прав і можливостей; свобода передвиборчої агітації; публічність, гласність та відкритість виборчої кампанії; неупередженість до кандидатів з боку органів державної влади та місцевого самоврядування; політичний плюралізм та багатопартійність залишались сталими і передбачали створення достатнього правового підґрунтя для розвитку інституту політичної конкуренції.

Однак досвід виборів депутатів місцевих рад у незалежній Україні засвідчив складність і суперечливість цього процесу, неготовність політичних акторів до відкритої, чесної та прозорої боротьби[2, 3]. Так, виборче законодавство 1994-2003 років передбачало формування складу органів місцевого самоврядування усіх рівнів за мажоритарною системою. При цьому у 1998-2003 роках застосовувався класичний варіант мажоритарної системи відносної більшості, коли перемагав кандидат, який набрав просту більшість голосів, а явка виборців не впливала на результат голосування.

За попереднім законом, чинним у 1994-1997 роках, обраним вважався кандидат, який одержав найбільшу кількість голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, але не менш як десять відсотків голосів виборців, внесених до списку виборців. Згідно цього ж закону вибори вважались такими, що не відбулися, якщо в них взяло участь менше половини осіб, внесених до списків виборців. На перший погляд мажоритарна система відносної більшості може вважатись найбільш сприятливою для розвитку політичної конкуренції на місцях, оскільки передбачає можливість участі у виборчих перегонах представників невеликих партій і окремих позапартійних кандидатів.

Конкуренція між окремими особами нівелює вплив партійних позицій та ідеологій, змісту політичних програм, е підсилюється феноменом політичного лідерства. Однак, при застосуванні цієї системи може перемогти кандидат, який одержав відносну більшість голосів, але абсолютної меншості виборців. Тоді кандидати, аби отримати бодай мінімальну перевагу перед іншими конкурентами, можуть вдаватись до обіцянок, популістських гасел, промов та інших нечесних методів боротьби. Політична конкуренція при цьому виступатиме не засобом урегулювання політичних конфліктів, а їх джерелом [2].

Це підтвердив досвід застосування мажоритарної системи виборів депутатів місцевих рад у 1994-2003 роках, коли поєднання змагань між окремими особами-кандидатами, ґрунтуючись на індивідуальних програмах-обіцянках, часто виходило за межі політичного середовища, перетворюючись у міжособистісну конкуренцію за відсутності політичної відповідальності[8, с. 13, 23, 25, 30, 32].

Отже, жодна із існуючих у незалежній Україні систем виборів депутатів місцевих рад не зарекомендувала себе як абсолютно ефективна. Учасники політичного процесу, незалежні експерти та науковці загалом збігаються у думках щодо прийнятності мажоритарної системи виборів депутатів сільських, селищних, міських та районних рад, а також можливості застосування принципу абсолютної більшості голосів під час виборів міських, селищних та сільських голів, із встановленням мінімальних меж виборчої явки. Водночас дотепер не існує єдиного бачення оптимальної моделі формування обласних рад. З моєї точки зору, для створення сприятливих умов розвитку вільної політичної конкуренції на регіональному рівні цілком виправданим є існування змішаної виборчої системи, оскільки саме у ній закладено найбільш універсальний потенціал досягнення рівноваги. Встановлена для політичних партій квота (50 %) є достатньою для

підтримання і розвитку політичної складової у регіоні. Обрання іншої половини депутатських корпусів за мажоритарною системою дозволяє делегувати у владу найбільш авторитетних особистостей, які настільки добре знають внутрішні проблеми відповідних територіальних громад, що їх політична та партійна приналежність втрачає першочергове значення. Однак, з урахуванням різноманітних оцінок ефективності пропорційної складової змішаної виборчої системи, необхідним є перехід до застосування відкритих партійних списків та елементів преференційного голосування, щоб виборець міг обирати не лише партію, а й конкретного кандидата, маючи при цьому можливість визначати пріоритетність партійного списку загалом.

Література

1. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. – 250 с.
2. Закон України про вибори депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних Рад : прийнятий 24 лют. 1994 р. № 3996а-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 8.
3. Закон України про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : прийнятий 14 січ. 1998 р. №14/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 3.
4. Закон України про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : прийнятий 6 квіт. 2004 року № 1667-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 30.
5. Закон України про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : прийнятий 10 лип. 2010 р. № 2487-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. - № 35. 6. Конституційне право України / Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. – К. : Прецедент, 2009. – с. 3447. Курас І. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / І. Курас. – Київ. : Парламентське видавництво, 1998. – с. 352 8. Місцеві вибори – 2010. Пульс країни / [Білак П., Білий Д., Бойко А.]; під ред. А. Когута, К. Сідаш. – К. : Лабораторія законодавчих ініціатив, 2011. – с. 2289. Мостіпан О. Ефективність мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем / О. Мостіпан // Держава і право. –2011. - № 53. – С. 734-740. 10. Основи конституційного права України / [Козюбра М.І., Колодій А.М., Копейчиков В.В та ін.] ; за ред. В.В. Копейчикова. –К.: Юрінком Інтер, 1998. – с. 288 11. Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів / [Авксентьев М., Айвазовська О., Белий Д.] ; під ред. І. Когута. – Київ-Львів. : Лабораторія законодавчих ініціатив, 2007. – с. 336